

УДК 61:05-13/1490

ХОРЕОГРАФІЧНЕ МИСТЕЦТВО ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

Максименко Анатолій, старший викладач кафедри хореографії та музично-інструментального виконавства, Сумський державний педагогічний університет ім. А. С. Макаренка.

ORCID: 000-0001-5339-1365

E-mail: t.kremeshna@gmail.com

У статті досліджується вплив хореографічного мистецтва на формування естетичних цінностей майбутніх педагогів, розглянути основні форми і методи виховної роботи, направлені на формування зазначених цінностей у студентів. Методологія дослідження полягає в застосуванні методу теоретичного аналізу, який дозволив проаналізувати специфіку хореографічного мистецтва та його вплив на формування естетичних цінностей майбутніх педагогів. Наукова новизна роботи полягає в поглибленні уявлень про естетичну цінність хореографічного мистецтва; дослідженні ціннісних особистісних якостей студентів, які формуються за допомогою мистецтва хореографії; форм і методів виховної роботи, які направлені на формування досліджуваних цінностей у студентів. Матеріали, що пропонуються в статті можуть бути використані в практиці вищої педагогічної освіти, на всіх етапах неперервної педагогічної освіти, у тому числі й у системі підвищення кваліфікації працівників педагогічної сфери.

Ключові слова: цінність, естетична цінність, хореографічне мистецтво, естетичне виховання.

CHOREOGRAPHIC ART AS A MEANS OF SHAPING THE AESTHETIC VALUES OF INTENDING TEACHERS

Maksymenko Anatolii, Senior Lecturer in the Department of Choreography and Musical-Instrumental Performance, Sumy State A. S. Makarenko Pedagogical University.

ORCID: 000-0001-5339-1365

E-mail: t.kremeshna@gmail.com

The article deals with the problem of shaping the aesthetic values of intending teachers by means of choreographic art. In this context, the author considers the notion of «value», «aesthetic value» from the standpoint of philosophical, pedagogical, and psychological sciences. The methodology of the research lies in applying the method of theoretical analysis, which allowed to analyze the specifics of choreographic art and its influence on the aesthetic values formation of intending teachers. The scientific novelty of the paper. The aesthetic value of choreographic art, which lies in forming love of personality to its national culture, folk art, interest and understanding of the surrounding world; communication; achievement of physical perfection as a form of aesthetics is investigated. The emphasis is put on the students' main values and personal qualities, which are formed using the art of choreography: discipline, laboriousness, endurance, patience, sense of responsibility, etc. Particular attention is paid to considering forms and methods of educational work aimed to form the aesthetic values of intending teachers by means of choreographic art. Forms can be conditionally divided into basic, additional, and forms of artistic and aesthetic self-education. The main forms include: watching

ballet performances, listening to music, getting acquainted with the work of masters of choreographic art. The materials suggested in the article can be used in practice of higher pedagogical education, at all stages of continuing pedagogical education, including the system of advanced training for workers in the pedagogical field.

Keywords: *value, aesthetic value, choreographic art, aesthetic education.*

Як відомо, пізнання людини людиною є проблемою не лише філософії, психології, соціології, а й педагогіки. Загальнотеоретичне поле компетентності педагога охоплює проблеми людини у всій різноманітності її потреб, інтересів, мотивів, установок і цінностей. Так, поруч з набуттям майбутніми педагогами-хореографами необхідних знань, умінь та навичок, важливим аспектом їхнього навчання повинно бути формування ціннісних орієнтацій, етичних принципів, що особливо важливо на даному етапі розвитку суспільства. Як зазначав Д. Леонтьєв, цінності, у тому числі естетичні, є «діючими іманентними регуляторами діяльності людини, які мають вплив на її поведінку» [3, с. 20].

Проте, аналіз науково-методичної літератури і практики суспільного життя виявляє суперечності між потребами суспільства у розвитку ціннісних орієнтацій молоді та недостатньою розробкою педагогічних технологій формування означених якостей і вмінь. Саме тому, досліджувана проблема є актуальною для сучасної педагогіки, теорії і практики хореографічного навчання та виховання.

Сучасна наука накопичила багато знань, які безпосередньо чи опосередковано торкаються питань формування естетичних ціннісних орієнтацій особистості. Зокрема, ця проблема розглядається в працях філософів (Є. Басін, М. Бердяєв, М. Волович, К. Горанов, М. Каган, М. Колесник, В. Кудін, Л. Столович, І. Шитов, В. Тугаринов та інші), психологів (Л. Виготський, В. М'ясищев, Я. Пономарьов, Б. Теплов), педагогів (В. Бутенко, І. Зязюн, Л. Коваль, Б. Неменський, Г. Падалка, О. Ростовський, О. Рудницька, В. Сухомлинський та інші). Досліджуючи певні аспекти естетичного і художньо-творчого розвитку особистості, вчені безпосередньо або опосередковано торкаються проблеми формування естетичних ціннісних орієнтацій особистості засобами різних видів мистецтва.

Метою статті є узагальнення та розробка теоретичних аспектів формування естетичних цінностей майбутніх педагогів засобами хореографічного мистецтва.

У мовах всіх народів світу є слова, які означають об'єкт ціннісного відношення і його суб'єктивне переживання і розуміння: «цінність», «достоїнство», «оцінка» тощо. Походження цих слів дозволяє зрозуміти першу загальнолюдську концепцію цінності.

З різноманітних позицій проблема ціннісних орієнтацій розглядається філософією, соціологією, педагогікою, психологією [4, с. 347]. Неоднакові й визначення зазначеного поняття, які представлені в наукових працях. Так, за словами М. Кагана, «цінність» не може бути ні матеріальною, ні духовною, вона лежить в іншому вимірі, ніж характеристика «матеріальне» і «духовне». Науковець зазначав, що цінність є феноменом культури, і в історії культури закладений весь хід розвитку ціннісної свідомості людства, пов'язаний з постійною переоцінкою цінностей і зіткненнями протилежних ціннісних уявлень [2]. На думку М. Добриніна, цінності – це «значущість», з погляду Л. Божович – «життєва позиція». О. Леонтьєв розглядав цінності як «значення» та «особистісний сенс», В. М'ясищев – як «психологічні відношення». С. Рубінштейн зазначав, що цінності є значущість для людини, тільки цінність, яка

усвідомлюється, здатна виконувати важливу функцію орієнтиру поведінки [5, с. 22].

Теоретиками зафіксована й особливість естетичної цінності, яка полягає в універсальності її прояву. Естетичну цінність люди знаходять в природі і в соціальному світі, в образі людини і її поведінці, в наукових і теоретичних конструкціях, в трудовому процесі, іграх, обрядах, і, звичайно, у творах мистецтва. Естетична цінність ніби «добудовується» будь-якою іншою цінністю, поєднується з добром, справедливістю, корисністю тощо. У зв'язку з цим можна відмітити всепроникний характер естетичної інформації, що пояснюється універсальною потребою, у співвідношенні з якою всі ці предмети стають носіями естетичної цінності.

Вже в давніх філософських поглядах використовуються поняття, які в подальшому були віднесені до різноманітних проявів цінності природних та суспільних явищ, людських діянь та вчинків: краса, прекрасне, благо, добро тощо. Ціннісний підхід до світу дозволив давнім мислителям усвідомити єдність естетичного та етичного. Ціннісне відношення має оцінну природу, тобто відбувається оцінка позитивного й негативного значення даного об'єкта для даного суб'єкта, і базується на переживанні суб'єктом цього об'єкта.

Необхідність розрізнення цінності та її носія в значній мірі відноситься й до художньої цінності. Так, її носієм є твір мистецтва, як реальний об'єкт: живопис, архітектурна споруда, посуд тощо, цінність якої підсилюється у співвідношенні з потребами, установками, ідеалами суб'єкта. Саме тому, в історії мистецтва відбувається переоцінка цінностей: «художня цінність не іманентна твору мистецтва, але породжується в процесі його культурного функціонування і являється, таким чином, феноменом культури» [2, с. 30].

Цінність твору мистецтва, тобто художня цінність, включає у себе цінність естетичну на предметно-зображувальному та формально-конструктивному рівнях. Так, у тій мірі, в якій мистецтво зображує дійсність, воно відтворює й естетично ціннісний аспект дійсності: красу і велич природи, трагізм і комізм людського буття тощо. Разом з тим, воно досягає естетичної досконалості своєї форми, створюючи прекрасні, піднесені, такі, що доставляють високу духовну насолоду, естетичну радість, пластичні, кольорові, словесні, мімічні конструкції.

Мистецтво формує характер почуттів та думок людей. Тобто, якщо виховне значення інших форм суспільної свідомості носить частковий характер: мораль формує моральні норми, політика – політичні погляди, філософія – світоглядні, наука готує з людини спеціаліста, – то мистецтво діє комплексно на розум і серце, й немає такого куточка людської душі, яке воно не могло б охопити своїм впливом.

На думку Г. Єрмаш, мистецтво є кульмінацією не лише естетичної діяльності, а й діяльності художньої, оскільки воно не репродукує, а відкриває й створює нові естетичні й художні цінності за законами краси. Мистецтво «використовує» особливі «резерви» можливостей людини – талант, натхнення, уяву, мислення, смак, індивідуальну творчість, у результаті чого виникає результат – унікальний художній твір [1, с. 156].

У піднесену естетичну цінність трансформується й мистецтво хореографії, яке здійснило розвиток із обрядово-прикладного народного танцю, який виконував роль придворної розваги, в самостійну форму мистецтва, здатну викликати катарсис. Хореографічне мистецтво як синтез усіх сумісних видів і жанрів творчої діяльності суспільства здійснює просторове уявлення про ідеали в їх пластичному вираженні.

Танець базується на нерозривному зв'язку з ритмічним малюнком, і у поєднанні з чуттєвим переживанням закладеної в ньому ідеї надає суспільству естетичну значимість такої форми мистецтва, яка стоїть над змінами естетичних норм різноманітних історичних періодів і розбіжностей у суспільстві. Тобто, хореографічна діяльність є унікальним засобом формування естетичних цінностей особистості.

Хореографія, як і будь-яке мистецтво, володіє виховними функціями, які реалізуються лише в творчому колективі. Правильно організована робота дозволяє учасникам більш плідно вирішувати поставлені завдання, досягти бажаного результату.

Діяльність закладів вищої освіти з естетичного виховання майбутніх педагогів-хореографів складається з двох аспектів: *пропаганда мистецтва* та *організація самодіяльної художньої творчості*. Так, через образи й ідеали, які закладені в творах хореографічного мистецтва, які вивчаються студентами, відбувається їх естетичне виховання, завдяки чому здійснюється всебічна підготовленість майбутніх педагогів до художнього сприйняття й творення дійсності, та здатність у подальшому формувати естетичні цінності в своїх учнів.

В основі формування естетичних цінностей лежить формування любові до своєї національної культури, народної творчості, інтересу й розуміння оточуючого світу, спілкування. Досягнення фізичної досконалості, як форми естетики, стає важливою частиною виховання на заняттях з хореографії. Дисциплінованість, трудолюбство, витривалість і терплячість є важливими якостями характеру, які виховуються у хореографічному класі роками, й стають необхідними в побуті й подальшій професійній діяльності студентів. Ще одна важлива якість, яка формується у процесі фахової підготовки хореографів – почуття відповідальності. Так, виконуючи танець, не можна підвести танцюючого поруч, не можна спізнитися, так як від тебе залежать інші учасники колективу, не можна не вивчити, не виконати, недопрацювати тощо.

Акуратність у хореографічному виконанні, охайність форми в хореографічному класі переноситься як на зовнішній вигляд студента, так і на здатність виховувати ці якості в своїх учнів. Як правило, студенти-хореографи виділяються не лише своєю поставою, але й зовнішнім виглядом, елегантністю в одязі.

Важливу роль у формуванні естетичних цінностей студентів-хореографів відіграють *форми й методи виховної роботи*. *Форми* можна умовно розподілити на *основні, додаткові, й форми художньо-естетичного самовиховання*. Так, до *основних* форм відносяться: перегляд балетних спектаклів, прослуховування музики, знайомство з творчістю майстрів хореографічного мистецтва. Такою роботою охоплюється весь колектив під час основних занять та репетицій.

Додаткові форми включають: колективне чи індивідуальне відвідування спектаклів, фільмів тощо. Їх проведення організовується у вільний та зручний для студентів час. До *форм художньо-естетичної самоосвіти* відносяться: самостійне вивчення питань балету, теорії музики, опрацювання літератури з хореографії та інших видів мистецтва з певною цільовою установкою на розширення своїх знань в області хореографії.

Методи можна розподілити на *словесні, наочні, практичні*. Так, *словесні* методи базуються на поясненні, бесіді, розповіді. *Практичні* – на набутті хореографічних навичок. Важливим методом впливу на студентів є *наочний* метод. Виконавська майстерність педагога-керівника, його професійний показ часто викликає захопленість

студентів, прагнення до наслідування. Тому викладач повинен володіти вміннями грамотного й виразного показу. Здатність до показу має надзвичайно важливе значення у подальшій професійній діяльності студентів, адже цей метод є вирішальним у вихованні дітей, особливо в молодших класах. Діти наслідують своєму педагогу в манері й характері виконання рухів, часто копіюють поставу рук, тулуба, голови. По виконанню дітей можна визначити якість знань педагога, його стиль роботи. Тому, користуючись методом наочного показу, важливо бути уважним, щоб виключити недоліки, які проявляються у виконанні під час показу.

Відомо, що класичний танець сприяє формуванню естетики тіла, під якою розуміється всебічний підхід до покращення як зовнішнього вигляду, так і здоров'я організму. Так, класичний танець формує правильну поставу, акуратні лінії ніг та рук, гармонійно розвиває усе тіло, розкріпачуючи рухи. Класичний тренаж сприяє вихованню опорно-рухового апарату, розвитку складної координації рухів, розширенню рухового діапазону, надає відчуття легкості та граційності рухів тощо.

Не менш важливе значення має й народний (перш за все український) танець. Володіючи великою лексичною різноманітністю, ефектністю та видовищністю, український народний танець дає уявлення про специфіку чоловічого та жіночого виконання, чітко їх розмежовуючи. Більш того, трюкова техніка українського народного танцю часто не поступається по складності акробатичним елементам. Важливо, що елементи української народної хореографії та хореографії народів світу, які вивчаються на заняттях, відновлюють власні етнічні зв'язки студента, виховують етнічну толерантність. Адже на заняттях народно-сценічного танцю майбутні педагоги осягають народну культуру, розширюють світогляд шляхом спілкування з давніми традиціями, які зберегли багатство етнічної самосвідомості, набуваючи, таким чином, духовності та благородства.

Не слід недооцінювати й роль сучасного танцю (модерн-джаз танець, танець модерн і contemporary dance). Не маючи кодифікованої лексики, на відміну від класичного і народного танцю, сучасний танець розширює межі у пошуку виразних можливостей тіла при розкритті певного характеру та художнього образу, тим самим сприяючи віднаходженню неординарних та оригінальних підходів, створюючи цікаві положення рук, ніг, тулуба та голови. Крім того, сучасні танці є найбільш привабливими для молоді.

Одним з активних засобів формування естетичних цінностей студентів є концертно-виконавська діяльність. Концертний виступ – відповідальний момент у житті хореографічного колективу. Він є якісним показником всієї організаційної, навчально-творчої, виховної роботи художнього керівника та самих учасників колективу. Проте, концертний виступ є не лише демонстрацією певних художніх результатів, а й ефективною формою морального та естетичного розвитку виконавців. Участь у концертах виявляє всі можливості колективу, його художні й виконавські досягнення, демонструє його згуртованість, дисципліну, здатність підпорядковуватись волі керівника, сценічність, емоційність, зібраність. Кожен концерт має виховне значення. Так, кожен учасник колективу повинен перейматися, як оцінять їх колективну працю.

На відміну від репетицій, концертний виступ має часову незворотність, з якою пов'язане емоційно-творче хвилювання, яке у студентському колективі має особливе

значення. По-перше, тому, що виконавці-студенти, порівняно з професійними виконавцями, виступають не так часто, мають слабку підготовку. По-друге, дещо відрізняється їх налаштованість на виступ. Так, для професіоналів – це трудова діяльність, для учасників навчальних колективів – форма випробування творчих сил, утвердження своїх здібностей. Це і визначає особливе педагогічне навантаження концерту, його виховний потенціал.

Таким чином, завдання розвитку естетичних цінностей у майбутнього вчителя має на увазі актуалізацію процесу сходження особистості до цінностей культури, прагнення через цінності прекрасного йти до пошуку та самореалізації сенсу власного життя, своєї педагогічно-хореографічної діяльності. Сьогодні зростає роль морального фактора у всіх сферах життєдіяльності людини, посилюється інтерес до моральної проблематики. Вивчення етики стає надзвичайно важливим для розуміння всього, що відбувається в сфері моралі і усвідомлення того, що відбувається і з кожною людиною, і з суспільством у цілому. Естетичний розвиток відбувається не лише в процесі сприйняття предметів, здатних викликати переживання, а й в процесі художньої діяльності суб'єкта, особливо в умовах спеціально організованого виховання і навчання.

Становлення естетичних орієнтацій майбутніх учителів відіграє важливу роль, оскільки закладені в них естетичні цінності стануть надалі передаватися учням і якщо сформовані естетичні орієнтації будуть нерозвинені або недостатньо розвинені це буде безпосередньо відобразитись на майбутньому поколінні.

Проведений аналіз не вичерпує всіх питань, пов'язаних з формуванням естетичних цінностей майбутніх педагогів. Так, подальшого дослідження потребує вивчення сучасного стану естетичного виховання студентів педагогічних вузів засобами хореографічного мистецтва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ермаш Г. Искусство как мышление. М.: Искусство, 1982. 277 с.
2. Каган М. С. Эстетика как философская наука. СПб.: ТОО ТК «Петрополис», 1997. 544 с.
3. Леонтьев Д. А. Ценностные представления в индивидуальном и групповом сознании: виды, детерминанты и изменения во времени. *Психологическое обозрение*. 1998. № 1. С. 13–25.
4. Психологический словарь / под ред. В. П. Зинченко, Б. Г. Мещерякова. М.: АСТ, СПб.: Прайм-Еврознак, 2008. 347 с.
5. Столович Л. Н. Красота. Добро. Истина: очерк истории эстетической аксиологии. М.: Республика, 1994. 464 с.
6. Шульга Р. П. Искусство и ценностные ориентации личности. Киев: Наукова думка, 1989. 118 с.

REFERENCES

1. Ermash, G. (1982). Art as thinking. Moscow: Art [in Russian].
2. Kagan, M. S. (1997). Aesthetics as a philosophical science. St. Petersburg: TOO TK «Petropolis» [in Russian].
3. Leontiev, D. A. (1998). Value Representations in the Individual and Group Consciousness: Types, Determinants and Changes in Time. *Psychological Review*, 1, 13–25 [in Russian].
4. Zinchenko, V. P., Meshcheryakov, B. G. (Ed.). (2008). Psychological dictionary. Moscow: Praym-Yevroznak [in Russian].
5. Stolovich, L. N. (1994). Beauty. Good. Truth: a sketch of the history of aesthetic axiology. Moscow: Republic [in Russian].
6. Shulga R. P. (1989). Art and value orientation of a person. Kiev: Naukova dumka [in Russian].